
KRAKA-PRISEN 2008

Talke ved modtagelsen
af KRAKA-prisen 26. april 2008

AF BIRGITTE POSSING

Den 5. maj 1958

gik det her fotografi fra NATO-konferencen i København ud i verdenspressen (se foto s. 72): Vi ser den amerikanske udenrigsminister John Foster Dulles stå med et forbløffet og dybt skeptisk ansigtsudtryk. Han stirrer på Bodil Koch, den danske kirkeminister. De stod på restaurant Wivex til konferencens afslutningsmiddag. Det, Dulles så, var en kvinde i selskabskjole, perlekæde, tændt cigar i hånden og fast blik. En kvinde, der – uanfægtet af hans forbløffelse – gik skarpt i rette med ham med kritik af den amerikanske politik over for Kina. En udenrigspolitik, båret af ikke-ankendelse og ‘brinckman-ship’: Altså af idéen om massiv, militær gengældelse. Men ikke nok med det. Hun anfægtede også Dulles’ egen mccarthyistiske jagt på kommunister i USA og udtrykte heftig undren over, at han som kristent menneske kunne lægge navn til en sådan forfølgelse. Det var midt under Den Kolde Krig. Hun stod som minister fra et af de mindre lande i NATO-alliancen og til-

ESSAY

lod sig at gå i rette med 'storebror'. Til en fest, hvor han var gæst. At hun også – på én og samme gang – signalerede det æstetisk kvindelige med festkjole og perlekæde og det aggressivt mandlige med cigar og løftet pegefinger, gjorde ikke situationen bedre. Stod han over for en kvinde eller en mand, en ven eller en fjende, syntes han at tænke. Han var rystet. Som Khrusjtjov var det, da han traf Bodil Koch i 1964.

Det var maleren Mogens Andersen ikke, da han samme år og måned som NATO-konferencen i Købehavn blev ringet op af Udenrigsministeriet og spurgt, om han ville deltage i en kulturdelegation, der skulle rejse til Polen. Delegationen skulle ledes af Bodil Kjer – syntes han, der blev sagt. Han takkede begejstret ja. Han havde et blødt punkt for den feterede skuespillerinde. En uge efter fik han papirerne fra ministeriet og så til sin forfærdelse, at det ikke var Kjer, men Koch, Bodil Koch, der skulle lede delegationen. Nu blev han rystet. Ringede til ministeriet og sagde, at det ikke kunne lade sig gøre. At han ikke ku' drømme om at rejse med et så patetisk forkyndende, frastødende og skrækkeligt tågehorn som Bodil Koch. Han blev betydet, at rejsen var borgerligt ombud. Det stod ikke til diskussion, om han skulle rejse. Så afsted kom han (se foto s. 75). På turen opdagede han ikke alene, at hun blev overvåget konstant af en embedsmand, der noterede alt, hvad hun sagde og gjorde. I detaljer. Men han så også, at "overalt hvor Bodil Koch kom frem, mistede folk vejret og blev begejstrede." Det blev han også selv. Han faldt for hende og hun for ham. De faldt for hinandens humor, selvironi, vid og tørre slagfærdighed og blev venner for livet. Korrespondancen mellem de to er én af de brevsamlinger, der er gemt efter hende.

Bodil Koch skulle i oktober 1964 være vært for den europæiske kirkekonference. Hotel Nyborg Strand var bestilt til konferencen, og alle var inviteret. Men under forberedel-

serne viste det sig, at de kirkelige delegerede fra Østtyskland blev nægtet deltagelse af hendes regeringskolleger, udenrigsminister Per Hækkerup og hans bror justitsminister Hans Hækkerup. Det var vigtigt for Bodil Koch at få østtyskerne med. Ikke fordi hun var kommunist; det var hun ikke, tværtimod. Men fordi hele hendes holdning til Den Kolde Krig var hellere at "ville tøj op end fryse ned", som hun sagde. Men i stedet for at kaste sig ud i et slagsmål, hun vidste, hun ikke ville vinde, lejede hun et skib, M/S Bornholm, for 30.000 kr. Fik det lagt for anker lige uden for sømlegrænsen i Kattegat, inviterede de østtyske delegerede til at rejse over det neutrale Sverige – og afholdt konferencen dér! Og kom selv sejlene i en lille båd fra Århus – med fuld cigarføring (se foto side 77). Både Hans og Per Hækkerup var til eksplosionspunktet irriterede på hende. Gennem flere år blandede hun sig i udenrigspolitikken, som de ikke syntes, tilkom hende. Mente de – og HC Hansen. Andre, både Hedtoft, Kampmann og Krag, støttede hende derimod. For JO Krag var Bodil Koch "blandt de få, han fandt det umagen værd at diskutere politik med. De diskussioner kom nemlig ikke til at dreje sig om magten, men om hvad den skulle bruges til. Om sigtepunkterne". Viggo Kampmann skrev til Bodil Kochs 60 års fødselsdag, at det ikke gjorde noget, at hun sagde tingene ligeud, fordi hun "menneskeliggjorde det udenrigspolitiske".

Scenerne her var karakteristiske for Bodil Koch – kirke- og kulturministeren, der sad som minister uafbrudt i 15 år (se foto s. 6). Hun, som alle i Danmark og mange i udlandet kendte. Alle havde de en mening om hende. Hun var kendt som den, der sagde alle de rigtige ting på de forkerte steder. Som den skarptseende og intelligente debattør. Men også som madam Koch med den patetiske tale og det håbløse udseende. Som den, der ikke kunne sættes i bås.

Hun fik da også en kluntet plads i histo-

rieskrivningen. Både her og i udlandet sås hun enten som den naive 'Manegeklavn', der aldrig blev politiker – som den impulsive og intuitive. Eller som det modsatte: Som én af de største politiske personligheder i det 20. århundrede. Som den begavede og skarphjernede – som regeringens 'eneste Mandfolk'. Hvad var hun da? Manegeklavn eller Mandfolk? Kvindfolk eller mandfolk? Helt eller skurk? Hvad var der på spil i hendes vision, at hun var med i toppen – og dog ikke? At hun var antiautoritær – og dog minister – på én gang? Der var i hvert fald både køn og demokrati på spil. Men hvorfor det? (se foto s. 50).

Uden omsyøb går til kilderne og spørger, hvad hun faktisk sagde. Og gjorde. Hun var nemlig hverken det ene eller det andet, men et både-og-og-et-endnu-mere: Hun gjorde sig til den målrettet anfægtende magthaver og den intellektuelle kritiker, der mente, at "det var god samfundsgerning at nedbryde enhver form for autoritet". Det sagde hun fra Folketingets talerstol en måned efter sin første udnævnelse til minister! Så hun indtog bevidst to positioner, der normalt ikke kan forenes. For hende var politik noget andet end 'det konkrete Her og Nu', – end den pragmatisme, der lammede politikeren. Den praktiske politik skulle aldrig tabe drømmene og visionerne af syne. Politikeren skulle ikke bare bøje sig for et flertal, men vise vejen. Også selvom det var upopulært. Derfor blev Bodil Koch overvåget på sine rejser. Derfor fik hun ikke de tunge poster som udenrigsministerposten f.eks.

Bodil Koch så radikalt-demokratisk anderledes end sine partifæller på mange ting i Danmark og i udlandet. Hun havde særlige visioner om troen og kirken, kvinderne og politikken, kulturen og kunsten, udenrigspolitikken og Den Kolde Krig. Hun blev verdens første kvindelige kirkeminister og den tredje danske kvindelige minister 1950, igen 1953-66, kulturminister 1966. Gift med Hal Koch. Fem børn, hvoraf den yng-

ste døde som 1-årig (se foto s. 8) hvilket hverken hun eller familien nogen sinde mere talte om. Derefter blev hun stadig mere politisk aktiv. Hun var teolog og særdeles tyskkyndig, intellektuel antinazist – og gik på eget initiativ til Werner Best, den tyske befuldmægtigede i København med en protest mod jødeaktionen i 1943, skrevet på tysk, 'så det sang'; hun var anmelder og foredragsholder.

Hun blev kendt og husket for at tale til atommarchen i 1961, selv om hun var advaret om, at hendes parti kom i klemme på det. Da det blev kendt i februar, at hun ville holde talen til påskemarchen, forlangte de konservatives Poul Møller fra Folketingets talerstol hendes afgang – og eksklusion fra Socialdemokratiet (som om han kunne bestemme det). Pressen glødede, men selv sagde hun: "Vent dog, til I hører, hvad jeg siger!" Hun animerede de unge til at kæmpe og sagde bl.a. til 25.000 demonstranter: "Jeres opgave – og alle opinionsgruppers – er at holde politikerne til ilden." Nogle få knurrede, men alle klappede – og oppositionen klappede i! For denne gang.

Hun talte på Rotary i Lagos, hvortil hun var inviteret – til at tale om Sudanmissionen (se foto s. 19). Men dét talte hun slet ikke om. Ikke noget med at føre en missionspolitik frem, der var båret af en lang tradition for kolonialisme. I stedet kritiserede hun skarpt Sydafrikas apartheidpolitik og i-landenes politik over for u-landene. Og hilste frækt fra sin udenrigsminister Hækkerup, som hun slet ikke skulle hilse fra. Postyr i Rotary, igen i verdenspressen – og Udenrigsministeriet modtog et telegram hjemme i Danmark. Da ramaskriget rejste sig her, tog Bodil Koch bare væk: I et lille et-motors fly på togt til de små landsbyer på Nigerias nordlige højslette sammen med veninden og missionæren Gurli Vibe Jensen (se foto s. 32). Hun ville ud og besøge de anderledes tænkende, troende og let påklædte indfødte, som gjorde et stærkt indtryk på hende med deres værdighed. Men

hun chokerede dem ved selv at smide tøjet og bade nøgen i Benuefloden, mens hun røg en cigar (se foto s. 78). Også Gurli Vibe Jensen var rystet, men blev nødt til at følge med, dog beholdt hun bh'en på. Gurli blev 10 år ældre på de tre uger, har hun fortalt mig.

Som kirkeminister satte Bodil Koch diverse biskopper på plads, når de ikke ville ordinere kvindelige præster til de embeder, de havde fået adgang til i 1947. Hun generede sig ikke for at kalde dem "den tristeste forsamling mandfolk", hun havde mødt (se foto s. 43). Og hun formulerede i 1955 den kirkepolitik, ingen tidligere havde vovet i det ateistiske socialdemokratiske parti. Sjovt nok blev den siden også andre partiers kirkepolitik (se foto s. 82).

Som professorinde Hal Koch (læg mærke til navnet – hun fik først sit eget, da hun blev minister) – startede hun den feministiske kvindebevægelse Folkevirke under krigen, inspireret af Elin Wägner's feministiske manifest, den matriarkatshistoriske utopi Väckerklocka, som europæiske intellektuelle kvinder tog til sig som utopisk inspiration under krigen, og af kvindernes mangel på politisk interesse og ansvar ved valget i 1943 (se foto denne side). Hun organiserede derefter en hel bevægelse med et stort organisatorisk talent. Og hun organiserede og holdt et stort folkemøde i rådhusen i København med 2000 mennesker fra samfundets top fra Kongehuset og finansminister til repræsentanter fra brede sociale grupper fra husholdnings- og gymnastik- og arbejder- og modstandsbevægelser: Kvinderne og friheden 1945!

For 15 år siden faldt jeg over Kirsten Kjær's maleri af hende, *Vision i Rødt*, malet i 1958 (se billedet på bagsiden) – samme år hun mødte John Foster Dulles. Jeg blev optaget af, hvem der gemte sig bag de eksplosive streger rødt-gult-grønt. Bag et portræt af en kvinde på vagt og på spring, men som

En ny Kvindebevægelse, der vil gøre Kvinderne politisk vaagne og aktive

Professorinde Hal Koch i Spidsen for den nye Bevægelse, som har Tilslutning af Dansk Kvindesamfund og Danske Kvinders Nationalraad.

København, Tirsdag (RB). Professorinde Bodil Koch redede i Dag ved et Møde hos Skibsneder J. Lauritzen for en ny Bevægelse, »Folkevirke«, der er rejst for at vække Kvinder til større politisk Interesse og Aktivitet. En Kreds af Kvinder har sluttet sig sammen i et Arbejdstøtelskab, hvis Maal er at give den danske Kvindeverden Forstaaelse af og Viden om vort Samfund.

— Det er ikke Tanken at danne en Forening blandt andre Foreninger, men at starte en Kvinderejssning til Gavn for det folkelige Liv og dansk Folkestyre, udtalte Fru Bodil Koch. Thi først naar Mands og Kvindes politiske Indsats gaar jævnyrdig Haand i Haand, vil Folkestyret naa sin fulde Blomstring. Vi er naaet langt i Retning af Kvindens Dygtiggørelse, men de danske Kvinder er langt tilbage, naar det gælder Indsigt og Erfaring. »Folkevirke« tilsigter ved et forberedende Oplysningsarbejde paa upartipolitisk Grund at vække Kvinderne til Ydedygtighed i det politiske Arbejde i Sogne-, Amts- og Byraad og paa Rigsniveau.

Der er nedsat et Forretningsudvalg bestaaende af Professorinde Bodil Koch, cand. polit. Lis Groes, Adjunkt Aagot Lading, Kommanderende von Lowzow, Meteorologassistent Esther Jensen, Læge Kirstine Ladefoged og Fru Kirsten Lauritzen. Bag Forretningsudvalget staar et Repræsentantskab, dannet af tilsluttede Kvindeforeninger samt Enkeltmedlemmer. Foreløbig søger man rundt om i Landet Tillidsmænd, som man opfordrer til at danne smaa Arbejdskrede for socialpolitisk Oplysning. Samtidig startes en Brevundervisning, og der udsendes Smaapjecer af oplysende Art. Paa denne Maade og gennem Foredragsvirksomhed haaber man at kunne berede Jordbunden for et virkeligt Fremstød efter Krigen. Der søges oprettet »Støttekrede«, som opfordres til at danne »Folkevirke«-Fond, thi Penge skal der til.

Lis Groes og Aagot Lading gav paa henholdsvis Dansk Kvindesamfunds og Danske Kvinders Nationalraads Vegne den nye Organisation deres Tilslutning. Der er allerede dannet Kredse af »Folkevirke« i Slagelse, Sorø og Haslev.

Som Emner for Studiekredse tilbydes »Folkevirke« »Kvinderne og Folkestyrete, »Hvorfor og hvordan betaler vi Skat?«, »Vort folkelige Selvstyre«, »Aldersforsorg«, »Omsorg for Mor og Barne m. fl.

Henvendelse kan ske til »Folkevirkes« Forretningsudvalg, Jens Kofodsgade 2, København.

Aftryk af avisclip om den nye kvindebevægelse, 1944

selv var fyldt med huller. Det viste sig senere, at der var et andet maleri af Bodil Koch, *De lukkede Øjne* (se billedet på forsiden). Begge var malet af samme maler Kirsten Kjær, den berømte portrætmaler, der var kendt for kun at male ét portræt af hver model. Og det var et sjælens portræt, som ikke nødvendigvis lignede modellen fysisk, men som afbildede dens karakter! Hun malede *De lukkede øjne* først – det var den sjæl og sandhed, Kjær så i sin model: Den fortvivlede, indadvendte, anæmisk gennemsigtige kvinde. Med aktivt lukkede øjne. Længselsfuld efter noget. Uden hænder, eller med tre hænder? Men da Koch så det, forlangte hun om-portrættering. Hun hadede dette portræt, ville ikke ses sådan.

Helt usædvanligt malede Kjær det da om – og skabte *Vision i rødt*. Hvad der er mellem, bag og i udtrykket af de to portrætter, er dét, jeg har søgt. Men var det nu muligt? I mellemtiden gik heldigvis mange år, hvor jeg passede mine lederjobs.

Datteren Dorte Bennedsen har sagt: "Du kan ikke tegne et portræt og sige: Det er Bodil Koch". Det var sande ord. Meget sande. I lang tid troede jeg ikke, at bogen kunne skrives. Og det kunne den heller ikke. I hvert fald ikke hermeneutisk-empatisk, sådan som mange historiske biografier ellers bliver til. Jeg måtte finde en anden metode – og som Bodil Koch selv sagde: Man skal "blive ved, selv om det er umuligt." Men det forekom umuligt at lave en traditionel, kronologisk biografi af Bodil Koch. Med én retning; som ét psykologisk, sjælens portræt. Det er *Uden omsvøb* derfor heller ikke: Det er en bog med mange fortællinger, som er dokumenteret i kilder. Portrættet er autentisk, men ikke kronologisk. Det hævder ikke én retning i hendes liv. For den findes ikke. Jeg har nærmet mig hende udefra og undersøgt hendes egen intellektuelle ambition om at være den, der bevarede naiviteten – i ordets rene forstand. Jeg har undersøgt, hvilke reaktioner dét afstedkom. Hvilken nytte hendes stemme og hendes indsats gjorde. Demokratisk nytte. For hende selv. For andre. Og for os i eftertiden (se foto denne side).

Det interessante er modsætningerne og de konstante om-portrætteringer: At hun gjorde sig til en kontroversiel kritiker af sin egen regerings udenrigspolitik. Af den kirke, hun selv var minister for. Af de kvinder, hun selv var feminist for. Af det demokrati, hun selv elskede. Af den koldkrigsånd, hun selv bar rundt på. Og af den familie, hun selv var moder og hustru i. At hun gebærdede sig som et mandfolk af sin tid, men tænkte som et kvindfolk og en sjælden gang også opførte sig som sådan med ben og hænder i rette elegancepositur, som vi ser det på billedet (side 57) med Dronning

Ingrid foran ghanesiske studenters dans. Jeg har forsøgt at være reporter på samme måde som historieskrivningens to fædre Herodot og Ryszard Kapuscinsky: Jeg har således villet erkende biografens betydning som dåseåbner for en større historie. Jeg har villet biografere polyfont og tematisk for at fange flertydigheder, ikke lineært og kronologisk. Jeg har villet synliggøre køn – fra marginen til magten, som Seyla Ben Habib gør det i bogen om Hannah Arendt. Jeg har villet forklare og fortælle, ikke forstå.

Kilderne til svar på spørgsmålene om, hvordan Bodil Koch skabte sit værk, er mange: Dokumenter i stats-, udenrigs-, kultur- og kirkeministeriernes og Danmarks Radios Båndarkiver. Privatarkiver (manuskripter, breve, dagbøger). Samtlige hendes egne manuskripter til taler, artikler, bøger og foredrag er bevaret fra 1938-71. Interviews med 22 centrale og omhyggeligt udvalgte personer. Billeder, fotos, satiriske tegninger, og de har åbnet for visuelle analyser. De fleste private breve er destrueret. Af hendes børn. Kun 44 private og meget informative fra Bodil til Hal Koch er gemt. Og dem har jeg brugt. Samlet i alt ca. 10 hylde-meter arkivmateriale.

Uden omsvøbs-portrættet er tegningen af dét, der gennem en detektivisk søgen i denne mangfoldighed af kilder kan spores. Her findes nogle svar på gåden om, hvorfor Bodil Koch blev opfattet som provokerende, impulsiv, begavet og naiv – på én gang. Hvorfor hun blev opfattet som mandfolk og manegeklovner – og ikke som kvindfolk: Hun satte sig bevidst og målrettet i en dobbelt-demokratisk position som intellektuel kritiker og ansvarlig minister – på én og samme gang. Som en Hannah Arendt'sk humanist, der vovede at erkende, at en demokratisk stat og moderniteten i et globalt samfund burde være i konstant bevægelse og dermed til debat. At det er politikerne, de demokratisk valgte, der burde vise vejen

og stille spørgsmålene. Igen og igen. Og at det ikke var nogen hindring at være født som kvinde, når man insisterede på at gå på to ben og gøre sig til politiker – og kritiker (se foto s. 69).

Og nu tak: Tak for Kraka-prisen. Kraka blev Regnar Lodbrogs anden hustru i den islandske saga om ham. Hun var kendt for sin skønhed og begavelse. Men han ville prøve hendes forstand og bød hende komme hverken nøgen eller påklædt, hverken mæt eller fastende, hverken alene eller med

ledsager. Hun indhyllede sig i et fiskenet og sit lange hår, bed i et løg, fulgtes af sin hund – og bestod således prøven. Med den kvindelist og klogskab, hun da viste, er hendes pris et smukt symbol for den intelligente omportrættering, som virkelighedens Bodil Koch udsatte sig selv og sine omgivelser for – for at få gennemført sine visioner.

Derfor er min tak for KRAKA-prisen så meget mere hjertelig og uden omsvøb. Tak.